

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

THEORETICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE NATURE OF INNOVATION MANAGEMENT EFFECTIVENESS OF CORPORATE ENTERPRISES

Статтю присвячено дослідженню теоретико-методичних підходів до ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств. Обґрунтовано наявність результативного, цільового, витратного та ресурсного підходів до визначення ефективності. Визначено їх спільні та відмінні риси. Запропоновано враховувати також ключові принципи системного та процесного підходів. Проаналізовано категорії «ефективність», «результативність» та «ефект», які є базовими для вказаних підходів. Аргументовано, що ці категорії є близькими, але не тотожними за змістом. На основі проведеного аналізу уточнено сутність поняття «ефективність управління інноваційною діяльністю» та розглянуто класифікаційні ознаки і види ефектів інноваційної діяльності корпоративних підприємств. Крім того, запропоновано комплексний підхід до розуміння сутності ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств. Виявлено основні переваги його застосування у частині здійснення комплексного оцінювання ефективності, а також можливості більш ґрунтовного прийняття відповідних управлінських рішень та реалізації механізмів подальшого розвитку корпоративних підприємств на інноваційній основі.

Ключові слова: ефективність, ефект, оцінка, інноваційна діяльність, інновації

Статья посвящена исследованию теоретико-методических подходов к пониманию эффективности управления инновационной деятельностью корпоративных предприятий. Обосновано наличие результативного, целевого, затратного и ресурсного подходов к определению эффективности. Определены их общие и отличительные черты. Предложено учитывать также ключевые принципы системного и процессного подходов. Проанализированы категории «эффективность», «результативность» и «эффект», которые являются базовыми для указанных подходов. Аргументировано, что эти категории являются близкими, но не тождественными по содержанию. На основе проведенного анализа уточнена сущность понятия «эффективность управления инновационной деятельностью» и рассмотрены классификационные признаки и виды эффектов инновационной деятельности корпоративных предприятий. Кроме того, предложен комплексный подход к пониманию сущности эффективности управления инновационной деятельностью корпоративных предприятий. Выявлены основные преимущества его применения в части осуществления комплексной оценки эффективности, а также возможности более основательного принятия

соответствующих управленческих решений и реализации механизмов дальнейшего развития корпоративных предприятий на инновационной основе.

Ключевые слова: эффективность, эффект, оценка, инновационная деятельность, инновации

The article investigates the theoretical and methodological approaches to understanding the effectiveness of corporate innovation management companies. Availability of reasonably effective, targeted, cost and resource approaches to determine effectiveness. Identified by their common and distinctive features. Proposed to account for core principles of system and process approaches. Analysed the category of "efficiency", "effectiveness" and "effect", which are the base for these approaches. Argued that these categories are similar but not identical in content. Based on the analysis refined essence of the concept of "innovation management efficiency" and considered classification features and types of innovation effects of corporate enterprises. Further, a comprehensive approach to understanding the essence of innovation management effectiveness of corporate enterprises. The basic advantages of its use in the implementation of a comprehensive evaluation of the effectiveness and the possibility of more thorough adoption of appropriate management decisions and implementation of mechanisms for further development of corporate enterprises on the innovation basis.

Keywords: efficiency, effect, evaluation, innovation, innovation

Вступ. Економіка розвинутих країн великою мірою носить інноваційний характер, тобто базується на застосуванні нових знань і сучасних інформаційних технологій. Корпорації і корпоративні підприємства виступають потужними суб'єктами сучасної економіки, перебувають у постійному пошуку інноваційних рішень та процесів впровадження передових технологій. У їхніх стратегіях інновації виступають основою конкурентоспроможності й визначають напрями розвитку компанії, окремих галузей та національної економіки в цілому. Корпоративні підприємства у всьому світі показують високі показники інноваційної активності що, характеризуються напрацьованими схемами і моделями її здійснення. Багато у чому це визначається вдалими підходами до розуміння не лише переваг інноваційної діяльності, а і відпрацьованими підходами оцінювання показників її ефективності. Останні ж у основі містять і чітко визначене поняття ефективності.

Проте на вітчизняних підприємствах такі тенденції майже не спостерігаються. Тому ефективність як інноваційної діяльності, так і управління нею навіть у частині корпоративних підприємств є вкрай низькою.

Дослідженням питань видів ефектів та визначення й оцінки ефективності інноваційної діяльності, управління нею займався цілий ряд зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: А. Чулок, В. Бернс, Г. Бірман, М. Джонк, П. Волков, М. Денисенко, С. Ільєнкова, П. Завлін, І. Павленко, К. Радченко, В. Василенко Л.О. Лігоненко, І. Адієс, С. Сінк, В. Г. Андрійчук, Э. Дж. Долан, О. В. Олійник, Ю. В. Чибісов, Ш. Майталь; М. В. Чорна, С. В. Глухова, О. Ф.

Савченко, Г. В. Брик, З. Б. Гук, Т. В. Лебідь, В. Ю. Самуляк, О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землянкін та інші.

У той же час, не зважаючи на ширину розгляду даного питання у літературі низка питань стосовно ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств залишається недостатньо дослідженою і потребує більш поглибленого вивчення. Насамперед це питання, пов'язані з відсутністю єдиного розуміння ефективності управління інноваційною діяльністю та несистемністю процесу її оцінювання, вибору відповідних показників оцінки, врахування можливих видів ефектів, факторів впливу. Це значною мірою впливає і на подальші можливості удосконалення процесу прийняття раціональних управлінських рішень, відпрацювання відповідних механізмів, що сприятимуть підвищенню рівня інноваційної активності корпоративних підприємств у структурі національного господарства.

Постановка завдання. Мета статті полягає у аналізі теоретико-методичних підходів до визначення сутності ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств, та уточненні сутності категорії ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств шляхом визначення основних параметрів, які її характеризують.

Методологія. У процесі дослідження використано методи наукової абстракції, теоретичного узагальнення та порівняння, аналізу і синтезу, які забезпечили системність дослідження теоретико-методичних підходів до визначення поняття «ефективність управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств», змістовного їх порівняння та вибору відповідних базових їх елементів, які можуть бути використані як основа для обґрунтування комплексного підходу, уточнення сутності ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств.

Результати дослідження. Аналіз літературних джерел присвячених сутності ефективності управління інноваційною діяльністю дає підстави свідчити, що наразі не існує загальноприйнятого її визначення. Це, у свою чергу, спричиняє не лише розбіжності теоретичного характеру, а і призводить до неможливості чіткого оцінювання вказаного показника.

З метою уточнення поняття «ефективність управління інноваційною діяльністю», на наш погляд, доцільно визначити сутність власне ефективності.

Традиційний (результативний) підхід, який широко представлений у науковій літературі, визначає ефективність як таку, що характеризує результативність діяльності відповідних рівнів економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). З точки зору виробничих систем вона трактується як співвідношення економічних результатів і економічних затрат.

Подібної логіки дотримуються ті учені, які вказують на синонімічність слів «effectiveness» та «efficiency». Так, зокрема, П. Хейне зазначає, що «... ефективність (effectiveness) і економічність (efficiency) - майже синоніми. Обидва терміни характеризують «результативність» використання засобів для досягнення цілей» [1].

У той же час, І. Адізес вказує, що дані поняття не можна аналізувати як синоніми, більше того, доцільно здійснювати їх семантичний аналіз з урахуванням різного трактування у різних мовах. За його словами, наприклад, в івриті є слово «efficiency» (продуктивність), але для відтворення терміну «ефективність» використовується слово «цілеспрямованість». Але наголошує і на тому, що не всі цілеспрямовані системи можуть бути ефективними [2].

Д. Сінк також ототожнює ефективність та результативність, вказуючи, що вона може бути представлена такими основними видами, як: дієвість, економічність, якість, прибутковість, продуктивність, якість праці та інноваційність. І хоча він не дає чіткого визначення поняття результативності (ефективності), але зазначає, що результативність характеризує і ефективність, і продуктивність, і прибутковість [3].

У С. Мочерного ефективність - це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат.

На думку В. Андрійчука, категорію ефективності можна трактувати як результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили [4].

На наш погляд, використання такого підходу є досить обмеженим, оскільки наявність певного результату не означає, що суб'єкт досягає чітко поставленої мети (цілі) і саме у тому обсязі, який було заплановано. Результат – величина відносна, що може варіюватись від незначної до суттєвої, але ж чи відповідатиме вона поставленій меті.

Так, наприклад, Е. Долан вказує, що без ефективності результативність сама по собі може привести до негативних наслідків для суб'єкта, оскільки будь-яка діяльність має результат, але він не обов'язково може бути позитивним [5].

О. Олійник, Ю. Чибісов також вказують на те, що результативність може характеризуватись не лише позитивним чи негативним результатом, а і його відсутністю. Вони зазначають, що відсутність результату – це теж результат діяльності, наслідком якого є розсіювання накопиченої енергії [6].

Ш. Майталь визначає ефективність як створення альтернатив вибору та управління ними [7].

До цієї думки схиляється і Л. Пархоменко визначаючи, що «ефективність відображає дію об'єктивних економічних законів, виступає формою

вираження мети виробництва, означає результативність, міру одержання корисності».

М. Чорна, С. Глухова підкреслюють неможливість ототожнення ефективності та результативності, тобто і використання результативного підходу до ефективності як єдино вірного та можливого. Автори вказують на те, що поряд з ним варто застосовувати цільовий підхід [8].

У праці [6] зустрічаємо: ефективність властива не будь-якій взаємодії, а лише цілеспрямованій. Або у Д. Сінка «бути «ефективним» — означає створювати те, для чого була створена система, — забезпечувати необхідну функцію», реалізовувати її мету.

Враховуючи те, що ефективність — це поняття, яке доцільно застосовувати до керованих систем (господарських, соціальних тощо), що, власне, і характеризуються цілеспрямованістю, його доцільно аналізувати з позицій досягнення мети, практичне втілення прийнятих рішень та ін. Крім того, можна говорити також і про те, що цільовий підхід включає у себе результативний, будучи більш складним, відображаючи як кількісні параметри результативності, так і якісні - відповідність результату бажаним (цільовим) параметрам.

Дану думку можна підтвердити визначенням ефективності, запропонованим Ф. Савченком: «ефективність відображає рівень досягнення об'єктивної мети матеріального виробництва, здійснення його основних виробничих функцій» [9].

Поряд з даними підходами у науковій літературі до поняття ефективність часто застосовують також витратний та ресурсний підходи. Проте, на наш погляд, якщо врахувати, що при визначенні ефективності як результативності найчастіше мова іде про співвідношення «результат - витрати» і «результат - ресурси», то їх доцільно застосовувати у комплексі. Більше того, якщо результативність розглядати як певну міру досягнення поставлених цілей, то вони можуть розглядатись і у межах даного підходу. Витрати та ресурси — це за своєю сутністю вимірні показники, на основі зміни яких можливо судити про досягнутий рівень поставлених цілей [10]. З позицій суб'єктів соціально-економічної системи, для яких питання «співвідношення ресурсів - результату або витрат-результату (ступеню досягнення цілей)» є ключовим, такий погляд, на нашу думку, є цілком виправданим.

Крім того, ми погоджуємось з думкою, висловленою М. Чорною і С. Глуховою з приводу врахування як умови комплексності при визначенні сутності ефективності статико-динамічного підходу, який враховує часові параметри [8], з огляду на те, що інноваційна діяльність пов'язана зі значними витратами часу та ризиками, а також має оцінюватись з відображенням відповідної динаміки. Варто звернути увагу і на такий аспект ефективності, як її системний характер.

Для господарських систем визначення сутності ефективності, на наш погляд, має враховувати стійкий взаємозв'язок і обумовленість із параметрами зовнішнього та внутрішнього середовища. Мова іде про те, що діяльність, яку здійснює система, визначається параметрами оточуючого середовища, але, перебуваючи з ними у зворотних зв'язках, - також чинить на них активний вплив. Якщо говорити про управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств, які діють за принципом «відкритих інновацій» та вступають у активні взаємозв'язки із оточуючим середовищем, їх урахування виступає важливим аспектом не лише визначення ефективності, а і правильно побудованого підходу до її оцінювання.

Поняття ефективність тісно пов'язане з поняттям ефект. У літературі наразі можна зустріти як їх ототожнення, так і виділення сутнісних особливостей розмежування. Ми погоджуємось з думкою Г. Брика про те, що ефект є уособленням самого результату, що характеризується абсолютними показниками, а ефективність - відносними показниками на основі порівняння результатів, цілей діяльності із здійсненими зусиллями для їх досягнення [10].

Щодо ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств, то її також доцільно розглядати через призму ефектів, у яких виражається значення досягнення поставлених цілей (результату якісному та кількісному вираженні у порівнянні з бажаним станом). Види ефектів для інноваційної діяльності на сьогоднішній день класифікуються за різними ознаками, серед яких у процесі аналізу автором було запропоновано як основні враховувати наступні (таблиця).

Таблиця

Види ефектів за класифікаційними ознаками

Класифікаційна ознака	Вид ефекту
За наслідками	Економічний, екологічний, соціальний, науково-технічний, комплексний
За взаємодією із зовнішнім середовищем	Внутрішній та зовнішній
За результатами	Проміжний та кінцевий
За часовим параметром	Статичний та динамічний
За ступенем збільшення ефекту	Первісний і мультиплікативний (синергетичний)

Джерело: уточнено на основі [8,10,11]

У той же час, варто погодитись із тими дослідниками, які за базові визначають ефекти за наслідками. Урахування усіх видів за всіма визначеними класифікаційними ознаками може мати місце, проте, на нашу думку, при здійсненні оцінювання, їх поєднання буде досить складним. За доцільніше при здійсненні оцінювання обирати певний з видів. Так, наприклад, оскільки поняття ефективність можна застосовувати як до систем,

так і до їх рівнів та відповідних процесів, які у них протікають, тобто з позицій системного та процесного підходів, то і оцінювання ефективності управління інноваційною діяльністю також можна аналізувати з позицій системи, її рівнів та відповідних процесів.

Необхідно зазначити, що відповідна кількість ефектів, отриманих у процесі управління інноваційною діяльністю складає основу і для розуміння сутності відповідних видів ефективності, що у сукупності у процесі оцінювання можуть бути зведені до відповідних результуючих показників. З огляду на складну природу корпоративних підприємств, що проявляється відповідними особливостями реалізації функцій власності, управління, праці та влади, а також відповідними параметрами їх економічного потенціалу (кадрового, інноваційного, фінансового, інформаційного, науково-технічного, організаційно-управлінського та ін.), необхідно при визначенні ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств враховувати також інтереси учасників цієї діяльності, які виражаються бажанням отримати певні результати (ефекти) у наслідок здійснених у процес інноваційної діяльності внесків. На цьому наголошують і А. Михалюк, О. Амоша та ін.[12].

Усе вище вказане дає підстави визначити, що при дослідженні поняття «ефективність управління інноваційною діяльністю» доцільно застосовувати *комплексний підхід*, який виражатиме цільове спрямування інноваційної діяльності корпоративних підприємств та відповідні наслідки ухвалених управлінських рішень на всіх рівнях ієрархії у динаміці та системному і всебічному врахуванні можливих ефектів, які тяжіють до максимального відображення поставлених цілей з виправданими понесеними витратами (використаними ресурсами), інтересів зацікавлених у них суб'єктів, параметрів середовища впливу (рис. 1.).

Рис. 1. Комплексний підхід до розуміння сутності ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств (розроблено автором на основі аналізу)

Під *ефективність управління інноваційною діяльністю* корпоративних підприємств доцільно розуміти узагальнюючу категорію, яка відображає рівень досягнення поставлених цілей шляхом порівняння результатів (ефектів) із понесеними витратами чи задіяними ресурсами через якісні та кількісні показники з урахуванням інтересів учасників інноваційної діяльності і динамічного впливу на процес управління параметрів внутрішнього та зовнішнього середовища (рис. 2.).

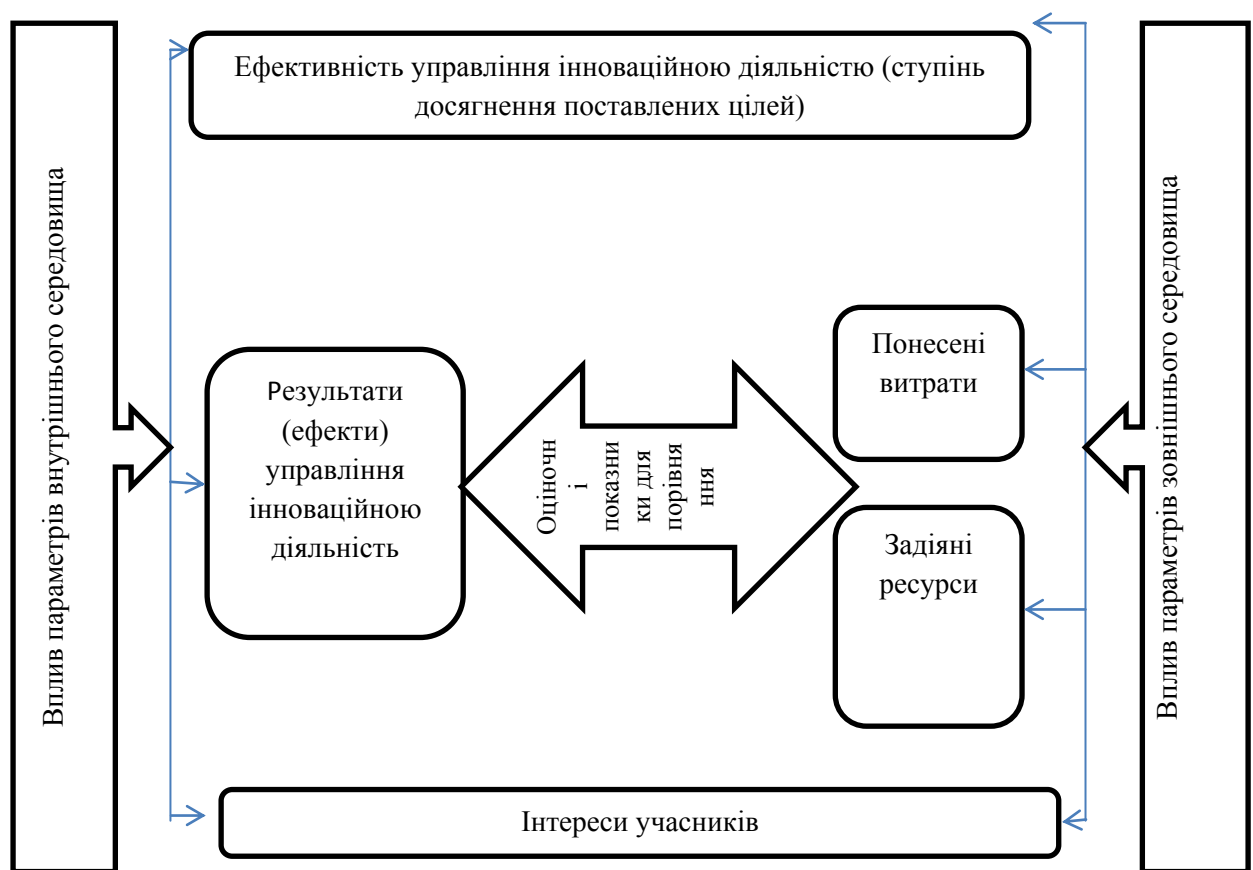

Рис. 2. Ефективність управління інноваційною діяльністю з урахуванням зовнішнього та внутрішнього впливу (розроблено автором на основі аналізу)

Таке розуміння ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств дозволяє:

- врахувати ступінь відповідності результату поставленим цілям, а при значних розбіжностях, відповідно, використовувати оптимізаційні моделі як основу для їх максимального вирівнювання;
- з метою оцінювання обирати відповідні оціночні показники, які враховуватимуть особливості інновацій, найбільш відповідних їм ефектів;
- розуміти складну природу ефективності, яка має бути врахована при здійсненні оцінювання та вибору відповідних управлінських моделей та механізмів подальшого розвитку корпоративних підприємств;

- чітко орієнтуватись на цільову спрямованість з позицій зовнішніх та внутрішніх ефектів, які є визначальними при виборі методики та параметрів оцінювання, інтерпретації їх результатів;
- максимально враховувати фактори впливу на процеси управління інноваційною діяльністю, що впливають на ступінь досягнення ефективних показників (цільових установок).

Висновки. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в уточненні сутності категорії ефективність управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств шляхом визначення основних параметрів, які її характеризують: цільова спрямованість, співставність результатів та ступінь їх інтерпретації залежно від відповідності поставленим цілям, орієнтація на максимізацію цільового результату з виправданими витратами чи задіяними ресурсами, урахування інтересів учасників інноваційної діяльності та параметрів впливу внутрішнього і зовнішнього середовища.

Основою такого визначення є систематизація основних теоретико-методичних підходів до розуміння сутності ефективності та виділення у процесі дослідження комплексного підходу як найбільш відповідного та доцільного до використання у сучасних умовах.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості на основі використання запропонованого визначення ефективності управління інноваційною діяльністю корпоративних підприємств здійснення комплексного оцінювання та вибору відповідних управлінських моделей і механізмів подальшого розвитку корпоративних підприємств на інноваційній основі.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на усебічний аналіз методик оцінювання ефективності управління інноваційною діяльністю як основи вибору тих, максимально враховуватимуть запропоновані положення.

Література:

1. Лігоненко Л.О. Дискусійні питання щодо трактування сутності та співвідношення понять "ефективність" і "результативність" управління підприємством / Л.О. Лігоненко // Актуальні проблеми економіки : наук. економ. журнал. – 2008. – № 10(88). – С. 207-215., (С. 210.)
2. Адізес І. Про ефективність, продуктивність та їхні наслідки. – [Електронний ресурс] / І. Адізес. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/blogs/14216/pro-efektivnist-produktivnist-ta-jihni-naslidki>
3. Синк Д.С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение: Пер. с англ./ Д.С.Синк // – М.: Прогресс, 1989. – 528 с
4. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: [монографія] / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.

5. Долан Э.Дж. Рынок: макроэкономическая модель / Э. Дж. Долан, Д.Е. Линдсей // [пер. с англ. Б. Лукашевича и др. ; под. общ. ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича]. – Санкт-Петербург, 1992. – 248 с
6. Олійник О. В. Ефективність функціонування системи бюджетування: теоретичні засади та методи оцінки / О. В. Олійник, Ю. В. Чибісов // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії . – 2006. – № 1Е (6). – С.263-271
7. Майталь Ш. Экономика для менеджеров: десять важных инструментов для руководителей / Ш. Майталь // [пер. с англ.]. – М. : Дело, 1996. – 289 с
8. Чорна М. В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств : [монографія] / М. В. Чорна, С. В. Глухова. // – Харків :ХДУХТ, 2012. – 210 с.
9. Савченко О.Ф. Теоретичні аспекти ефективності функціонування підприємств аграрного сектору економіки / О. Ф. Савченко // Економіка АПК. – 2002. – № 8. – С. 41-44.
10. Брик Г. В. Сучасні підходи до з'ясування суті категорії «ефективність» [Електронний ресурс] / Г. В.Брик - Режим доступу: <http://int-konf.org/economika/77-k-e-n-brik-g-v-sucha..>
11. Самуляк В.Ю. Фактори і напрямки інноваційного розвитку підприємств / З.Б.Гук, Т.В.Лебідь, В.Ю.Самуляк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». – Львів: Вид-во Львівська політехніка, 2010.
12. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: Монографія / О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землянкін та ін. // НАН України. Ін-т економіки промисловості. — Донецьк, 2007. — 328 с.